

Strategi för en äldrevänlig stad

Underlag till program
Oktober 2017

Sammanfattning

En åldrande befolkning och ökande urbanisering är två trender som ses världen över. Idag är cirka 140 000 personer 65 år eller äldre vilket utgör 15 procent av stadens hela befolkning. Fram till 2040 väntas andelen äldre ha ökat till 18 procent vilket innebär en ökning med drygt 90 000 personer. Det motsvarar en ökning med 65 procent i jämförelse med idag. Detta ställer stora krav på samhället men utgör också en möjlighet. För att äldre invånare ska kunna vara aktiva och delaktiga i samhället behöver miljön anpassas.

Stockholms stad var i december 2015 med och grundade the European Covenant on Demographic Change som är ett nätverk som syftar till att främja äldrevänliga städer inom Europa. Som grundare och fullvärdig medlem av det europeiska nätverket har staden åtagit sig att följa den modell som Världshälsoorganisationen (WHO) har utvecklat och att verka för att skapa en äldrevänlig stad.

Målet är att Stockholms stad ska bli en äldrevänlig stad – en stad för alla. Det kan sammanfattningsvis beskrivas som en tillgänglig och inkluderande stad med en miljö som främjar ett aktivt liv – hela livet. Såväl fysiska som sociala faktorer i omgivningen spelar in genom hela livet. Att skapa en äldrevänlig stad ligger i linje med att skapa ett Stockholm för alla. Arbetet ska bidra till att möjliggöra att Stockholms stad kan möta de demografiska utmaningarna och bedrivs utifrån en strukturerad process då både behov och förutsättningar förändras över tid.

För att tillgodose behovet hos stadens äldre invånare och nå målbilden, krävs en samverkan mellan flera olika aktörer – såväl inom som utanför staden – och det kan behövas nya arbetssätt och särskilda satsningar.

Ett första steg är att uppmärksamma förbättrings- och utvecklingsområden utifrån WHO:s forskningsbaserade kriterier för vad som kännetecknar och har betydelse för en äldrevänlig stad. Fokus har i detta skede inte varit att komma fram till några lösningar utan att

övergripande beskriva behov av utveckling och samverkan och staka ut en viljeinriktning för stadens arbete med att bli en äldrevänlig stad. Dokumentet beskriver också kända olikheter i stadsdelarna förutsättningar att nå upp till en äldrevänlig stad. Utgångspunkten för arbetet är samverkan och ska integreras med det arbete som redan bedrivs i staden. Dokumentet utgör ett underlag till det fortsatta planeringsarbetet.

Principen för arbetet med att utveckla en äldrevänlig stad utgår ifrån att involvera dem det berör – stadens äldre invånare – i alla delar av arbetet. De äldre har därför bjudits in till medverkan redan i framtagandet av detta underlag.

Den första dialogen med stadens äldre och professionen bekräftar att målbilden om en äldrevänlig stad enbart kan uppnås genom strukturerad samverkan mellan olika aktörer där olika initiativ samspelar och förstärker varandra. Stadens äldre invånare upplever att såväl beslutsfattare som övriga invånare ibland saknar förståelse och respekt för äldre personers behov. Vid ett fortsatt arbete behövs en mer djupgående dialog där stadens alla äldre invånare erbjuds möjlighet att delta. Äldre invånares möjlighet till medverkan måste säkerställas.

Dokumentets olika teman (1-6) kan läsas var för sig, men som framgår både samspelar och överlappar ofta de tematiska områdena varandra.

Innehåll

Sammanfattning.....	2
Innehåll	4
Bakgrund	5
Syfte	5
Målgrupp.....	5
Inledning	6
Världshälsoorganisationens (WHO) strategier	7
Vem är den äldre?	8
Samverkan och delaktighet	9
Stockholms stad som äldrevänlig stad	12
Olikheter mellan stadsdelar	13
WHO:s temaområden i staden	15
Äldrevänlig stad.....	16
1. Bostäder	16
2. Social delaktighet, inkludering och respekt	20
3. Ta tillvara äldres resurser	22
4. Samhällsstöd och service.....	25
5. Utomhusmiljöer och byggnader.....	30
6. Transport och mobilitet.....	34
Nästa steg.....	38
Tidplan	38
WHO:s modell.....	39
Referenser	45

Bakgrund

I Stockholms stads budget 2017 har äldrenämnden fått i uppdrag att ta fram ett långsiktigt program kring framtidens äldreomsorg. Vid senare precisering av uppdraget, har detta utvecklats till att behandla en "äldrevänlig stad" och därmed ha en bredare ansats än att enbart beröra omsorgen av äldre.

Arbetet ska således gälla alla äldre, oavsett om de har äldreomsorg eller inte. Staden är sedan KS-beslut (dnr. 809-1719/2015) i december 2015 med som grundare och fullvärdig medlem av the European Covenant on Demographic Change, ett arbete som knyter an till Världshälsoorganisationens (WHO) ansats om att skapa äldrevänliga städer som ett svar på utmaningen med en åldrande befolkning och en ökande urbanisering.

Syfte

För att uppnå målet att Stockholm är en äldrevänlig stad krävs en samverkan mellan flera olika aktörer – såväl inom som utanför staden – och det kan behövas nya arbetssätt och särskilda satsningar.

Ett första steg är att uppmärksamma förbättrings- och utvecklingsområden utifrån WHO:s forskningsbaserade kriterier för vad som kännetecknar och har betydelse för en äldrevänlig stad. Fokus har i detta skede inte varit att komma fram till några lösningar utan att övergripande beskriva behov av utveckling och samverkan och staka ut en viljeinriktning för stadens arbete med att bli en äldrevänlig stad. Det är angeläget att bygga vidare på det arbete som redan pågår i staden och som ligger i linje med ansatsen om en äldrevänlig stad. Dokumentet beskriver också kända olikheter mellan stadsdelarna utifrån förutsättningar för att nå upp till en äldrevänlig stad.

Detta ger underlag för vilka frågor som kan prioriteras i det program som senare tas fram, vilket beskrivs i rapportens sista avsnitt; "Nästa steg".

Målgrupp

Mottagare av "Strategi för en äldrevänlig stad – underlag till program" är alla stadens nämnder och bolagsstyrelser vars verksamheter påverkar stadens äldre invånare.

Inledning

En åldrande befolkning och ökande urbanisering är två trender som ses världen över. Idag är cirka 140 000 personer 65 år eller äldre vilket utgör 15 procent av stadens hela befolkning.¹ Fram till 2040 väntas andelen äldre ha ökat till 18 procent vilket innebär en ökning med drygt 90 000 personer. Det motsvarar en ökning med 65 procent i jämförelse med idag.

Befolknings- prognos Stockholms stad	2017	2020	2025	2030	2040	Föränd ring 2017- 2040
Totalt 65- år	139 890	149 920	168 640	190 860	230 570	65 %
Därav						
65-79 år	104 700	113 720	123 140	134 610	157 870	51 %
80- år	35 190	36 200	45 490	56 250	72 700	107 %

Källa: Stockholms stads befolkningsprognos, Sweco 2016

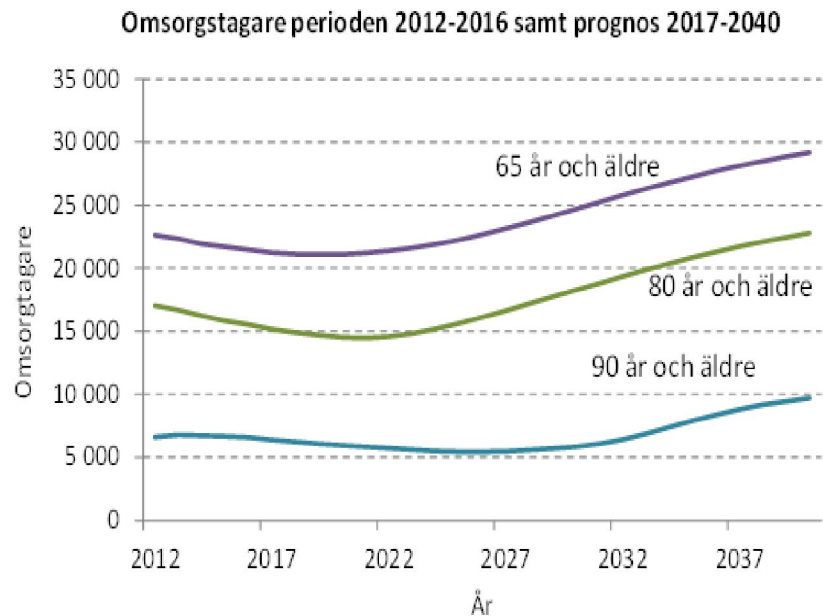
Detta ställer stora krav på samhället men utgör också en möjlighet. För att öka äldres möjligheter att vara aktiva och delaktiga behöver såväl fysisk miljö som tjänster anpassas och utvecklas.

I Stockholms stad finns stora skillnader både i ohälsotal² och i samhällsdeltagande mellan de olika stadsdelarna men även mellan kvinnor och män. Kvinnors förväntade livslängd är högre i alla stadsdelar. I stadsdelar där ohälsotal är höga bor också flest människor med låg utbildnings- och inkomstnivå och med utländsk bakgrund. I samma stadsdelar är även valdeltagande och tillit till myndigheter lägst.³

Hur vi ska möta utvecklingen av en åldrande befolkning är en aktuell och prioriterad fråga då det kommer att ställa nya krav på vår samhällsorganisation. 2015 diskuterades frågan vid G7-mötet vilket visar på omfattningen av denna globala utmaning.

Utmaningen är inte bara en fråga om hur äldre invånares behov bäst kan mötas utan också den har också en ekonomisk aspekt. I Stockholms stad upptar äldreomsorgen närmare 14 procent av stadens totala budget år 2017 vilket är den tredje största utgiftsposten efter förskola och skola. Eftersom åldrandet i sig innebär en ökad risk för

funktionsnedsättningar och sjukdomar, kan detta betyda ett ökat behov av vård och omsorg samtidigt som andelen yrkesaktiva minskar.

Källa: Äldreomsorgsprognos 2016 – framskrivning av äldreomsorgsbehovet perioden 2017-2040, Sweco

Världshälsoorganisationens (WHO) strategier

Med anledning av den demografiska utvecklingen och den ökande urbaniseringen har Världshälsoorganisationen (WHO) tagit fram en global strategi och handlingsplan för hur denna globala utmaning kan hanteras – Global strategy and action plan on ageing and health. Strategin innehåller 10 prioriteringar på aktiviteter som krävs för att åren 2020-2030 ska bli ett äldrevänligt decennium. För att uppnå dessa har WHO utsett fem strategiska mål. Ett av dessa mål är utvecklandet av äldrevänliga miljöer.

Enligt WHO är människans fysiska och sociala miljö nyckelfaktorer för ett aktivt och självständigt liv. Att skapa äldrevänliga städer är därför en av de mest effektiva metoderna för att möta de demografiska förändringarna i urbaniserade miljöer. WHO menar att ett aktivt åldrande är en livslång process som formas av flera olika faktorer – både individuella och samverkande – som främjar hälsa, delaktighet och trygghet. Genom att skapa äldrevänliga städer möjliggör vi för den äldre befolkningen att leva ett aktivt och hälsosamt liv, där beroendet av vård och omsorg minskar.

För att främja utvecklandet av äldrevänliga städer, har WHO tagit fram en guide⁴ samt initierat ett globalt nätverk som verkar för äldrevänliga städer – Global Age-Friendly Cities and Communities (GNAFCC). Det globala nätverket består idag av 500 medlemmar i hela världen och antalet medlemmar ökar konstant. I december 2015 lanserades en europeisk motsvarighet till WHO:s nätverk – the European Covenant on Demographic Change – ett nätverk som Stockholms stad medverkat till att grunda. Liksom GNAFCC syftar det europeiska nätverket till att sprida kunskap och goda exempel inom området samt att främja samverkan mellan olika aktörer. Även detta nätverk växer kontinuerligt och samlar i dag 161 medlemmar spridda över 26 europeiska länder.

En äldrevänlig stad kan sammanfattningsvis beskrivas som en tillgänglig och inkluderande stad med en miljö som främjar ett aktivt liv – hela livet. Rent praktiskt innebär detta en anpassning av strukturer och tjänster för att vara tillgänglig och inkluderande för äldre personer med varierande behov och förutsättningar. Det handlar också om maktmobilisering genom att skapa förutsättningar för självständighet och att öka svaga gruppers möjligheter att påverka sitt eget liv (empowerment)⁵. På samhällsnivå innebär det att äldre invånare ska få större inflytande över hälsans bestämningsfaktorer och livskvaliteten i lokalsamhället. På individnivå handlar det om att öka den enskilda individens möjligheter att fatta beslut och ta kontroll över sitt eget liv.

Vem är den äldre?

I WHO:s rapport *World report on ageing in health* framhålls att den ofta förekommande associationen med nedsatt funktionsförmåga allt eftersom vi åldras, enbart är löst associerat med en persons kronologiska ålder. De äldre är dock inte en homogen grupp utan det finns skillnader i utfallet av ohälsa mellan olika regioner och olika grupper. De äldre har olika, och till viss del ojämlika, förutsättningar för att åldras. Det finns ingen ”vanlig” eller typisk äldre person. – Vissa 80-åringar kan ha samma fysiska kapacitet som många 20-åringar. Dock är det inte slumpen som avgör hur vårt liv blir när vi åldras. WHO uppskattar att endast 25 procent avgörs av en människas gener och 75 procent av faktorer i omgivningen. Faktorerna i omgivningen – såväl vår fysiska och sociala miljö – spelar in genom hela livet, till exempel den egna livsstilen, sociala nätverk och socioekonomiska faktorer såsom utbildningsnivå och inkomst.

Både antalet äldre som lever längre med fullt friska år och antalet äldre som lever längre med ohälsa förväntas öka. Studier pekar mot en allt större variation i både åldrandet och förutsättningar. Samtidigt som äldre får en bättre hälsa och högre livslängd, lever vi länge med sjukdomar. Äldre är friskare längre, men åren med nedsatt hälsa försvinner inte, utan förskjuts framåt i tiden, vilket påverkar livskvaliteten under våra sista år. Dessutom har demenssjukdomar och depression bland äldre ökat. Andelen utrikes födda äldre har ökat och Sveriges befolkning har blivit mer etniskt och kulturellt heterogen. Det finns även skillnader i människors upplevda hälsa och välbefinnande.⁶ De som har störst behov har även ofta sämre ekonomiska och sociala förutsättningar att få hjälp.

Samverkan och delaktighet

En viktig princip som WHO anger i arbetet med en äldrevänlig stad, är att äldre ska involveras i hela processen. För att få underlag till denna rapport har både äldre invånare och stadens medarbetare fått ge sin syn på hur en äldrevänlig stad kan utformas. I syfte att fånga äldreperspektivet och skapa delaktighet från början arrangerade staden två workshopar under hösten; en med äldre invånare och en med professionen.

Workshop med äldre invånare

Kommunstyrelsens pensionärsråd (KPR) har medverkat i utformandet av workshopen riktad till gruppen äldre invånare. För att få en bred representation av stadens äldre invånare användes olika kanaler vid inbjudan. Ambitionen var att få en jämn fördelning avseende ålder, stadsdelstillhörighet, organiserade respektive icke-organiserade samt proportionerligt lika stora delar kvinnor som män. Totalt var 48 deltagare inbjudna, 11 deltagare fick förhinder. Då antalet deltagare var relativt litet, 37 personer, bör slutsatser dras med viss försiktighet.

Vid workshopen inhämtades övergripande information om förslag på utvecklingsområden inom respektive tema, vilket har gett ökad kunskap om vad som är viktigt för stadens äldre. Bland annat svarade deltagarna på följande fråga:

Tycker du att Stockholm är bra att åldras i?

Svarsalternativ	Antal	%
Ja	20	54,1
Tveksam	14	37,8
Vet ej	2	5,4
Nej	1	2,7

På frågan om något behöver förändras/utvecklas svarade deltagarna att samtliga teman har behov av utveckling. Deltagarna kunde kryssa i fler än ett alternativ:

Behöver något förändras/utvecklas?

Svarsalternativ	Antal	%
Bostäder	26	70,3
Äldreomsorg	23	62,2
Attityder till äldre	20	54,1
Kollektivtrafik och vägar	18	48,6
Information	16	43,2
Tillgänglighet till byggnader och utemiljöer	16	43,2
Möjligheter till mötesplatser, evenemang och aktiviteter	14	37,8
Möjligheter för äldre till arbete och utbildning	9	24,3
Annat:	5	13,5
Nej, det är bra som det är	0	0
Vet ej	0	0

Mer detaljerade resultat från workshoparna redovisas under respektive tema i avsnitt "Äldrevänlig stad", nedan. De äldre fick också svara på hur de själva önskar bli involverade i ett fortsatt arbete. En sammanställning av dessa svar finns under avsnitt "Nästa steg", nedan.

Workshop med professionen

Vid workshopen med professionen deltog medarbetare från Stockholms stads stadsdelsnämnder samt från personalstrategiska avdelningen (PAS). Därutöver medverkade några representanter från näringslivet (privata utförare), den ideella sektorn samt akademien (KTH). Facknämnder och bolagsstyrelser involveras först vid ett fortsatt arbete efter beslut i Kommunfullmäktige. De medarbetare som deltog arbetade som:

- Anhörigkonsulenter
- Biståndshandläggare
- Arbetsterapeuter
- Controllers

- Enhets- och avdelningschefer
- Heminstruktörer
- Kuratorer
- Medicinskt ansvarig för rehabilitering
- Medicinskt ansvarig sjuksköterska
- Samhällsvägledare
- Strateger
- Vårdbiträden

Alla stadsdelsnämnder var garanterade fem platser var men det slutliga deltagandet varierade. De frågor som diskuterades var:

- Hur arbetar man i dag inom ramen för de olika tematiska inriktningarna för vad som utgör en äldrevänlig stad?
- Vad behöver utvecklas?
- Hur ser förutsättningarna ut i stadens olika stadsdelar, behöver arbetssätten anpassas till förutsättningarna?

Vid början av workshopen gjordes en temperaturmätning av vad deltagarna hade för association till begreppet ”Äldrevänlig stad”. Nedanstående bild visar de olika begrepp som deltagarna angav (i fritext). Det begrepp som är störst är det som flest associerade till.

Vad tänker du på när du hör begreppet "Äldrevänlig stad"?

Vid slutet av workshopen fick deltagarna göra om samma övning och svara på vad de nu hade för association till begreppet ”Äldrevänlig stad”. Som framgår av bilden nedan hade det skett en förändring under workshopens gång, där nu *samverkan* var det ord som flest deltagare associerade till.

Vad tänker du NU på när du hör begreppet "Äldrevänlig stad"?

Stockholms stad som äldrevänlig stad

Inom olika delar av Stockholms stad pågår det redan ett kontinuerligt arbete för att göra staden mer tillgänglig. Stadens ”program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2011-2016” handlar om delaktighet för personer som lever med en funktionsnedsättning. Arbetet med en äldrevänlig stad har även ett förebyggande syfte och kompletterar därmed i viss mån stadens program för delaktighet.

Att skapa en äldrevänlig stad ligger i linje med att skapa ett Stockholm för alla. Arbetet ska bidra till att möjliggöra att Stockholms stad kan möta de demografiska utmaningarna och att Stockholm ska vara en äldrevänlig stad.

Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) belyser i sitt arbete med medborgardialoger⁷, att det finns vissa grupper bland invånarna som det kan behöva läggas särskild kraft på för att säkerställa att även deras röst blir hörd. WHO:s guide för äldrevänliga städer erbjuder ett strukturerat ramverk för att göra Stockholm till en äldrevänlig stad.

Det finns också ett flertal statliga styrdokument och föreskrifter som påverkar arbetet med en äldrevänlig stad. I den Nationella kvalitetsplanen för vård och omsorg om äldre personer⁸, som för närvarande är på remiss, betonas vikten av långsiktighet och tydliga strategier.

Likaså vikten av att förankra och att ta med samarbetspartners i planeringen. En äldrevänlig stad förutsätter ett kontinuerligt förbättringsarbete och bygger på flera olika aktörers medverkan, däribland olika nämnder och styrelser inom Stockholms stad.

Under de närmaste åren planeras också för övertagandet av hem-sjukvården vilket sannolikt kommer att inverka på arbetet med äldrevänlig stad.

Olikheter mellan stadsdelar

Åldersstrukturen varierar mellan stadsdelarna. I rapporten Skillnadernas Stockholm⁹ framgår att Stockholmsmarna tenderar att bo i alltmer socioekonomiskt homogena områden. Förenklat kan man säga att de med relativt höga inkomster flyttar till innerstaden och till villaområden, och de med lägst inkomster huvudsakligen till hyresrätter i stadens yttre delar. Att hyresrätterna blivit färre och mer koncentrerade till stadens yttre delar har också medfört en viss inlåsningsseffekt.

Hälsa och ohälsa

Det finns stora skillnader i ohälsotalen mellan olika stadsdelar och generellt sett ökar ohälsan gradvis med avståndet från innerstaden. Högst ohälsotal har Skärholmen, Rinkeby, Akalla, Husby, Hässelby Strand, Hökarängen, Västberga Östra, Sätra, Tensta och Farsta Strand.

Lägsta ohälsotal har området Universitetet inom Östermalm, vilket beror på den höga andelen studenter som bor i området. Övriga fem stadsdelar med ohälsotal under 7 dagar per år ligger samtliga i Bromma. Högländet i Bromma hade det lägsta ohälsotalen år 2013 med 4 dagar i jämförelse med Skärholmen som hade det högsta ohälsotalen på 39 dagar.

Det är även stora skillnader i ohälsotal mellan kvinnor och män, även om klyftorna har minskat under 2000-talet. År 2003 hade kvinnor i genomsnitt 9 fler ohälsodagar än män, 2013 hade denna skillnad minskat till 5 dagar.

Medellivslängd

Skillnaderna i medellivslängd mellan kvinnor och män i Stockholm har minskat, från 6,9 år 1970 till 3,5 år 2013. Den viktigaste förklaringen är att dödligheten minskat kraftigt i hjärt- och kärlsjukdomar och mer bland män än bland kvinnor.¹⁰

Kvinnor på Östermalm har högst förväntad medellivslängd på drygt 86 år. Kvinnor i Skärholmen har kortast förväntad livslängd med 83 år, följt av Enskede-Årsta-Vantör och Älvsjö. Även bland männen är den förväntade livslängden längst på Östermalm (82 år) och kortast i Skärholmen (78 år).

Det finns tydliga samband mellan förväntad livslängd och utbildning, detta gäller både män och kvinnor. Idag är skillnaderna i livslängd större mellan utbildningsgrupper än mellan könen. Statistiken visar att utbildning har en större betydelse för livslängden i Stockholm än i riket.

Inkomst

Mellan år 1991 och 2012 har medelinkomsten, det vill säga den sammanräknade förvärvsinkomsten i Stockholms stad, ökat med 46 procent (fasta priser). Utvecklingen skiljer sig mellan olika delar av staden. I innerstaden har medelinkomsten ökat med 64 procent medan den i Skärholmen bara ökat med 1 procent och i Rinkeby-Kista med 5 procent. I riket som helhet har medelinkomsten under samma period ökat med 39 procent.

Bostadspriser

I Stockholm är bostadspriserna som högst på Östermalm, Norrmalm, östra Kungsholmen, Bromma, Älvsjö och Enskede. Lägst är bostadspriserna i Rinkeby, Husby, Akalla och Fagersjö. Skillnaderna är stora. Mellan det högsta och lägsta priset var skillnaden 56 tusen kronor per kvadratmeter, vilket för en bostad om 60 kvadratmeter blir cirka 3,4 miljoner kronor.

I takt med att andelen bostadsrätter kraftigt ökat i staden genom ombyggnad och nyproduktion och att hyresrätterna blivit färre har valmöjligheterna för låginkomsttagare att välja bostadsområde allt mer begränsats. Detta har ytterligare förstärkt trenden att grupper med lägre inkomster och sysselsättningsnivåer koncentrerats till hyresrättsområden i ytterstadsdelar medan mera resursstarka grupper bostätt sig i innerstaden och andra attraktiva områden med framförallt småhus och bostadsrätter.

Trygghet

Den upplevda otryggheten i området där man bor är störst i stadsdelen Rinkeby, där 40 procent av kvinnorna känner sig otrygga. Samtidigt finns flera stadsdelar där färre än 1 procent uppger att de känner sig otrygga.

WHO:s temaområden i staden

WHO:s guide för utvecklingen av äldrevänliga städer är uppdelat i åtta tematiska områden:

1. Housing
2. Social participation
3. Respect and social inclusion
4. Civic participation and employment
5. Communication and information
6. Community support and health services
7. Outdoor spaces and buildings
8. Transportation

Det finns ingen vedertagen svensk översättning. I arbetet med att översätta WHO:s teman till svenska förhållanden, har en dialog förts med nordiska städer som redan påbörjat arbetet, såsom Uppsala, Göteborg och Oslo.

WHO utgår från en åldersgräns på 60 år. Stockholm använder till vidare en 65-årsgräns för definition av ”äldre”. Sett ur svenskt perspektiv, kan några av WHO:s teman sammanfogas. Stockholms stads arbete för en äldrevänlig stad har delats in i sex tematiska områden (utan inbördes rangordning):

1. Bostäder
2. Social delaktighet, inkludering och respekt (sammanslagning av punkt 2 och 3)
3. Ta tillvara äldres resurser
4. Samhällsstöd och service (sammanslagning av punkt 5 och 6)
5. Utomhusmiljöer och byggnader
6. Transport och mobilitet

Som WHO framhåller, både samverkar och överlappar temana varandra. En äldrevänlig stad berör många olika faktorer – alltifrån tillgängliga parkbänkar, möjligheten att träffa och ha roligt tillsammans med andra personer, till att få avancerad omsorg i hemmet. Vad som kan vara viktigt för en äldre persons upplevelse av sin

stad, vid en viss tidpunkt, kan dessutom skilja sig starkt i förhållande till andra personers uppfattning och skeden i livet.

Äldrevänlig stad

I detta avsnitt ges en övergripande beskrivning av de olika tematiska områdena för vad som utgör en äldrevänlig stad.

1. Bostäder

Hur vi bor påverkar såväl vår trygghet som vårt välmående, inte minst när vi blir äldre. Om äldre ska kunna leva ett självständigt liv i egna bostäder måste det utifrån WHO:s kriterier finnas ett varierat utbud av bostäder som är trygga, tillgängliga och anpassade. Många äldre har också begränsade ekonomiska möjligheter vilket ger färre valmöjligheter på bostadsmarknaden.

Det kanske vanligaste problemet som uppstår för äldre i deras boende är att det saknas hiss eller trappsteg vid entrén. Det är därför särskilt angeläget att arbeta med förbättringar och utveckling av bostäders och boendemiljöernas standard och tillgänglighet. Anpassning i bostaden och tillgång till teknikstöd kan vara av avgörande betydelse för möjligheterna att bo kvar.

Det är vanligt att äldre personer har bott länge i samma bostad. För att öka flyttningsbenägenheten då boendet inte längre tillgodoser personens behov behöver det finnas goda möjligheter att ta steget att flytta, gärna inom samma bostadsområde. Tillgängliga bostäder som seniorbostäder bör vara belägna med närhet till service, butiker och kommunikationer. I en äldrevänlig stad behöver det också finnas olika service- och underhållstjänster i bostaden till överkomligt pris och ekonomisk möjlighet att bo kvar efter renoveringar. För att lyckas med detta behöver det finnas en god samverkan mellan olika

kommunala nämnder, med såväl kommunens egna som privata fastighetsbolag, tjänste- och servicesektorn, intresseorganisationer med flera.

Utredningar och studier om boende för äldre

Under de senaste åren har ett flertal statliga utredningar, studier och artiklar på olika sätt belyst frågan om äldres boende. Utgångspunkten har varit ökningen av antalet äldre och hur samhället ska klara av det ökade behovet av boenden för äldre.

I betänkandet *Bostäder att bo kvar i. Bygg för gemenskap i tillgänglighetssmarta boendemiljöer (SOU 2015:85)*, konstateras bland annat att det är angeläget att förbättra tillgängligheten i bostadsbeståndet. Det behövs fler bostäder för äldre, även på svaga marknader, med fokus på boendeformer som ger möjligheter till gemenskap. I betänkandet föreslogs åtgärder för att göra det möjligt att även för pensionärer med låg inkomst bo i en nybyggd eller upprustad bostad med god tillgänglighet.

Betänkandet *Läs mig! Nationell kvalitetsplan för vård och omsorg om äldre (SOU 2017:21)* föreslår bland annat att kommunerna ges stöd till tillgänglighetsinventeringar i flerbostadshus. Vidare föreslås att en utredning tillsätts som bland annat ser över bostadstillägget för pensionärer och det särskilda bostadstillägget för pensionärer. Kommunernas arbete med information och stöd till äldre hur man kan ordna ett bra boende behöver följas upp.

I utredningen *Bo bra hela livet (SOU 2008:113)* påtalades behovet av en boendeform mellan ordinärt boende och vård- och omsorgsboende. Utredningen förslog en ny boendeform utan biståndsbedömning – trygghetsboende. Också i en studie som genomfördes av myndigheten för vård- och omsorgsanalys *Hemtjänst, vård- och omsorgsboende eller mitt emellan? (2015)*, påtalades behovet av boendeformer för äldre utan stora vård- och omsorgsbehov. I studien dras slutsatsen att den största påverkan på kostnaderna för vård och omsorg är om omsorgsbehoven kan förebyggas. En rekommendation var därför att kommunerna fortsätter arbetet med att utveckla och tillhandahålla boendeformer även för äldre med lättare funktionsnedsättningar.

Vad säger de äldre?

Vid workshopen med de äldre framkom en rad synpunkter och förslag, inte minst hur informationen kring boendefrågor kan förbättras:

- Viktigt att få information i ett tidigt skede så att man kan börja planera i tid.
- Det är svårt att hitta relevant information gällande bostäder, boendalternativ, fixartjänster, bostadstillägg med mera, även om man har datorvana.
- Generellt upplevde de äldre en begreppsförvirring med olika definitioner av boenden. Önskemål om att det klargörs vilka boenden som är tillgängliga, vad de olika boendena innebär och att ha all information samlad på ett ställe.
- Det finns en osäkerhet om hur man går till väga om man vill byta eller söka ny lägenhet.
- Flera framförde en osäkerhet att ta till sig av digital information och önskade utskick per post.
- Det framfördes förslag på *gratis bostadskö* för äldre som man kan ställa sig i när man är 65 år.
- Äldre som vill flytta till en lägenhet på bottenplan borde ges förtur.
- Ett viktigt kriterium för att ta steget att flytta är att det är nära till service och kommunikationer.
- Seniorboenden med hyresrätt behöver utökas, hyrorna vara på en rimlig nivå och väntetiderna bli kortare.
- Dyrt att flytta, bland annat på grund av höga skatter.
- Det borde vara lättare att få bostadstillägg.
- Det framkom att man ansåg att servicehusen ska vara kvar.
- Flera kände till att man kan få bostadsanpassning men saknade kunskap om andra tekniska hjälpmedel som kan underlätta i bostaden.

Kommunstyrelsens pensionärsråd (KPR)

Kommunstyrelsens pensionärsråds (KPR) boendegrupp har vid möten särskilt lyft fram att det kan vara svårt att hitta bland boendeformerna som riktar sig till äldre och önskar att dessa finns samlade på ett ställe. Äldre skulle även behöva hjälp av en ”flyttcoach” för att få information och stöd i flyttprocessen. Att flytta kan upplevas fysiskt betungande men även väcka existentiella tankar. KPR:s boendegrupp har också framfört önskemål om att fler seniorboenden byggs till rimliga kostnader och har särskilt lyft fram vikten av att

boendena byggs i närhet av service, affärer och kommunikationer för att bli attraktiva för äldre.

Stadens arbete

Idag bor drygt 4 procent av samtliga personer över 65 år i Stockholm i vård- och omsorgsboende. I och med att antalet invånare som är 80 år och äldre förväntas bli dubbelt så många jämfört med idag, beräknas antalet boende i vård- och omsorgsboende öka med 38 procent fram till 2040. För att kunna svara upp mot detta behov planerar staden för nyproduktion av flera vård- och omsorgsboenden. Riktlinjer finns framtagna för att skapa trivsamma och välfungerande vård- och omsorgsboenden som ska attrahera morgondagens äldre.

Utredningar, stadens pågående arbete och vad äldre framfört är till övervägande del samstämmigt med de av WHO identifierade faktorerna för en äldrevänlig stad. Parallellt med stadens nyproduktion av vård- och omsorgsboende behöver arbetet fortsätta med skapande av tillgängliga bostäder och boendalternativ som bygger på gemenskap i boendet. En viktig aspekt är att bostäderna ligger med närhet till service och kommunikationer.

Ordinärt boende

En övervägande majoritet av de äldre bor inom det ordinarie beståndet med eller utan hjälp av hemtjänst. Utifrån Boverkets kriterier kan uppskattningsvis cirka 58 procent av Stockholms hela bostadsbestånd ha bristande tillgänglighet. Fullständig kartläggning och statistik saknas. De kommunala bostadsbolagen arbetar med tillgänglighetsanpassning och genomför enklare åtgärder för att öka tillgängligheten. Staden betalar för bostadsanpassningar, framför allt badrumsanpassning, dörrautomatik och hissinstallationer.

Seniorboende med aktivitetscentra

I stadens bostadsbestånd finns seniorboenden där arbete pågår med tillskapande av aktivitetscenter för en ökad trygghet och social gemenskap. Enhetliga kriterier för förmedling av dessa kommer att införas där äldre som har störst behov prioriteras. Vidare pågår arbete med en utökad kommunikation och information för att hjälpa äldre att i god tid flytta till ett anpassat boende. För att möta behovet av ett tryggt och tillgängligt boende med social gemenskap har staden även tagit fram en plan för utbyggnad av seniorboende.

2. Social delaktighet, inkludering och respekt

Forskning har visat att möjligheten att kunna vara delaktig i olika sociala sammanhang tillsammans med andra människor påverkar människors hälsa och välbefinnande¹¹. Äldre människor behöver ha en meningsfull tillvaro både inom familjen, vänkretsen och grannskapet samt inom samhällslivet i övrigt. Kommunen har ett ansvar att underlätta för äldre personer att vara fysiskt, socialt och kulturellt aktiva och att kunna ta del i samhällslivet. Den nationella kvalitetsplanen betonar vikten av förebyggande insatser i syfte att öka de äldres välbefinnande¹².

Information om och utbud av aktiviteter och sociala evenemang behöver vara tillgängliga för alla, oavsett språk, funktionsnedsättningar med mera. Enligt WHO kan hindren för äldres delaktighet och inkludering vara fysiska, till exempel otillgängliga lokaler eller brist på allmänna kommunikationsmedel. Hindren kan också vara ekonomiska: alla har inte råd att delta i aktiviteter som kostar pengar. Som sociala hinder nämns till exempel omgivningens negativa attityder mot äldre, ofrivillig isolering eller okunskap om vilka aktiviteter och påverkansmöjligheter som existerar. För att säkerställa att de äldre inkluderas i gemenskap behöver till exempel informationen spridas. För att uppnå bättre förståelse och interaktion mellan generationerna behövs platser och meningsfulla sammanhang där äldre och yngre människor, inklusive barn, enkelt kan träffas och umgås över generationsgränser.

Vad säger de äldre och professionen?

I de två workshoparna med stadens äldre och med representanter från olika professioner framkom tydligt att ”de äldre” är en heterogen grupp med varierande behov, förväntningar och förutsättningar.

Social delaktighet

En del äldre är väldigt aktiva både i sin närmiljö och i det civila samhället, andra umgås med familj och vänner och saknar inte andra sociala nätverk. Dock finns det äldre som känner sig ensamma och som ofrivilligt isolerar sig, kanske på grund av någon typ av funktionsnedsättning eller ansträngande livssituation. Några

äldre efterfrågar fler arenor där friska och aktiva pensionärerna fortfarande kan bidra till samhällsutveckling utifrån sin kunskap och erfarenhet. Speciellt de nyligen pensionerade känner att de både har gott om tid och krafter samt mycket att bidra med men att de ibland har svårt att hitta meningsfulla sociala sammanhang.

Det framkom vid båda workshoparna att deltagarna önskar utökad uppsökande verksamhet som riktar sig både till aktiva äldre och till ensamma äldre. Uppsökande verksamhet skulle därmed behöva ha två tydliga syften: att erbjuda meningsfull tillvaro och att ta vara på äldres resurser, vilket beskrivs i nästa avsnitt.

Umgänge mellan olika generationer och kulturer

Några deltagare efterfrågade mötesplatser där äldre människor naturligt kan umgås med yngre människor och barn, till exempel gemensamma fritidsaktiviteter eller boendevalternativ. Några deltagare poängterade att äldre personers livserfarenhet skulle kunna gagna barn på förskola och skola eller inom fritidsverksamhet. Även möten mellan olika kulturer, till exempel mellan nysvenskar och äldre infödda svenskar, efterfrågas. Kännedom om varandra och om olika kulturer kan främja integration och kanske även förebygga otrygghet. WHO konstaterar att på mindre orter, där olika generationer lever nära varandra och lär känna varandra, bemöter de varandra vänligare och tar mer hänsyn till varandra.

Några träffpunkter i Stockholms stad har anordnat gemensamma aktiviteter för förskolebarn och äldre, till exempel teaterbesök, målarstunder och gympa. Aktiviteterna bjuder in till samtal mellan barn och de äldre och mötena kan bidra till en förståelse för varandra, historia, nutid och framtid. Målet är att skapa trevliga möten mellan generationerna.

Ett annat exempel på hur möten mellan olika generationer kan stimuleras är Generation Games, som bland annat genomförts i till exempel Norge och Finland. Generation Games är ett socialt evenemang som förenar olika generationer i lek och idrott kostnadsfritt i stadens parker, gator och torg. Syftet är att ha kul, göra saker tillsammans och lära av varandra. Konceptet kan initieras och genomföras av såväl offentlig sektor som enskilda individer, i både stor som liten skala.

Stadens arbete

Alla stadsdelsnämnder har egna träffpunkter för seniorer med varierande utbud. Hur träffpunkterna samarbetar med anhörigkonsulenter, heminstruktörer, hälso- och sjukvården, idrottsföreningar, ideella föreningar eller stadens andra verksamheter varierar. Stadsdelsnämnderna ansvarar för den uppsökande verksamheten. Informationen till de äldre omfattar vilket stöd kommunens äldreomsorg kan erbjuda dem. De äldre kontaktas på olika sätt, till exempel genom ett brev till alla över 80 år och som inte har insatser från äldreomsorgen.

Staden samarbetar bland annat med den riksomfattande Volontärbyrån. Volontärbyråns syfte är att erbjuda människor i olika åldrar möjlighet att hitta volontärsuppdrag som passar dem. Uppdragen kan ibland föra ihop olika generationer och olika kulturer. I stadsdelarna brukar det också finnas lokala volontärverksamheter.

Trygghets- och tillgänglighetsvandringar görs i stadsdelarna i syfte att ta reda på hur invånarna upplever sin närmiljö. Förutom åsikter om tillgänglighet kan invånarna förmedla även andra åsikter till beslutsfattare om hur de till exempel kan utveckla staden för att alla ska kunna vara delaktiga.

3. Ta tillvara äldres resurser

Dagens äldre har generellt bättre kognitiv och fysisk förmåga än tidigare generationer och är därmed bättre rustade att arbeta längre upp i åldrarna. Under 2000-talet ökade äldres deltagande på arbetsmarknaden och allt fler fortsätter att arbeta efter 65 eller återgår till yrkeslivet efter pensioneringen. Undantaget är kvinnor över 65 år i traditionella arbetaryrken. Äldre som inte går i pension utan fortsätter att arbeta bidrar med såväl kompetens på arbetsplatsen och skatteintäkter till samhället. Samtidigt är arbetsmarknaden dåligt utrustad för att tillvara de äldres arbetskraft.¹³

Det finns flera internationella studier som visar att ålderism¹⁴ existerar inom arbetslivet. Sveriges lagstiftning som inte tillåter personer att själva få bestämma om de vill fortsätta arbeta efter 67 års ålder kan anses vara ett exempel på åldersdiskriminering. Äldre är fortfarande kraftigt underrepresenterade i riksdagen men har ökat i landstings- och kommunfullmäktige sedan 1980-talet.¹⁵

Det finns bra exempel på hur arbetsgivare kan ta tillvara äldre personals kunskaper och underlätta för äldre att stanna kvar i arbetslivet. Ett exempel är Best Agers projekt¹⁶: Målet var att påbörja att utveckla strategier för åldersmedvetenhet. – Hur kan arbetsplatser bättre ta vara på äldre personals kunskaper och kompetenser vid en generationsväxling? Hur kan man underlätta för äldre att stanna kvar på arbetsplatsen? Inom ramen av projektet tog Göteborgs universitet fram en checklista med 17 punkter för att få behålla äldre på arbetsmarknaden.¹⁷

Äldre utför mycket obetalt arbete i form av engagemang och stöd till bland annat föreningar, grannar, vänner och familj. Framförallt har den informella omsorgen ökat bland äldre. Under 2000-talet har den största ökningen av ideellt arbete skett i åldersgruppen 75-84 år. Kvinnor i åldersgruppen 60-84 år är de som framförallt ger informell omsorg till någon utanför hushållet, medan män i större utsträckning utför ideellt arbete.

Enligt WHO ska det i en äldrevänlig stad finnas möjligheter för alla, oavsett ålder, att fortsätta vara en resurs i samhället. Det ska finnas valmöjligheter att fortsätta vara anställd med lön eller vara aktiv inom volontärarbete. En äldrevänlig stad behöver ge förutsättningar och uppmuntra personer att delta i samhället och de politiska processerna, och de äldre behöver även vara väl representerade i beslutande och rådgivande organ.

Faktorer som enligt WHO kan påverka möjligheten till fortsatt arbete eller deltagande i volontärsarbete är:

- Den fysiska miljön, tillgänglighet och utformning av lokaler.
- Flexibilitet i uppdrag och anställning, till exempel möjlighet till säsong- eller korttidsanställning.
- Ersättning för de kostnader som finns i samband med volontärsarbetet, till exempel resekostnader.
- Information om lämpliga volontärarbeten som passar den äldre utifrån förmåga och intresse.

- Lagstiftning som inte tillåter personer att själva bestämma om de vill arbeta eller ej efter en fastställd ålder.
- Transporter – det kan finnas svårigheter att ta sig till och från uppdrag och anställning.
- Att uppmuntra äldre att delta och vara aktiva inom politiska organ, råd och styrelser.

Vad säger de äldre?

Vid workshopen med äldre framkom att det är viktigt för äldre att ha en meningsfull uppgift efter pensionen. ”Är man behövd, så mår man väldigt bra.” Utmaningen kan vara att hitta något att engagera sig i som matchar ens förmågor, kunskaper och intresse.

De äldre lyfte fram svårigheten med att hitta information om volontärarbete i Stockholm. Informationskanaler som vissa av deltagarna kände till var pensionärsföreningar, Volontärbyrån och Svenska kyrkan. Stockholms stads hemsida upplevdes som svår att hitta information på. Det lyftes fram att det vore bra om information gällande volontärarbete skulle vara tillgänglig via flera kanaler som till exempel annonsering i lokaltidning samt på biblioteken.

Det framkom också att många ville arbeta kvar efter pensioneringen. Andra menade att det finns sektorer som exempelvis barnomsorgen, där de erbjudits att stanna kvar, men att de inte orkade fortsätta arbeta. Flertalet konstaterade att synen på den äldre i arbetslivet håller på att vända i samhället. Äldre orkar mer än tidigare och seniorers kunskap och erfarenhet efterfrågas allt mer. Många av de äldre kände även till Veteranpoolen som är Sveriges största arbetsgivare för pensionärer.

Stadens arbete

Äldre bör vara väl representerade i beslutande och rådgivande organ

Stockholms stads kommunstyrelse har ett pensionärsråd (KPR) som är ett rådgivande organ med syfte att bereda Stockholms pensionärer inflytande och insyn i allmänna frågor som rör äldres levnadsförhållanden. Detta ska ske genom överläggningar, samråd och ömsesidig information mellan företrädare för pensionärsorganisationer och kommunens styrelser och nämnder.

I varje stadsdelsnämnd finns ett lokalt pensionärsråd. Rådets uppgift är att ge äldre inflytande och insyn i allmänna frågor som rör äldres

levnadsförhållanden och ta initiativ till förbättringar för stadsdelens äldre.

Volontärverksamhet

Äldrenämnden kan bevilja ekonomiska bidrag till ideella organisationer som bedriver stadsövergripande aktiviteter för äldre i Stockholms stad. Syftet med bidragen är att äldre personer ska kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället.

Stadsdelsnämnderna arrangerar ofta aktiviteter inom ramen för sociala mötesplatser och i nära samarbete med ideella organisationer.

Äldre människors möjlighet till fortsatt anställning

Stockholms stads nämnder och bolagsstyrelser ska, enligt budget 2018, erbjuda grundförutsättningar som trygga arbetsvillkor, kompetensutveckling och en god och hälsosam arbetsmiljö fri från diskriminering. Staden ska ha en långsiktig planering för att behålla, utveckla samt rekrytera medarbetare. Det framhålls också att nya medarbetare inom socialtjänstens myndighetsutövning med kort erfarenhet ska ges möjlighet till stöd via till exempel mentorskap.

Från workshopen med professionen framkom att vi behöver mötas över generationsgränserna för att få en förståelse för äldre invånares behov. Deltagarna upplevde att det finns en åldersdiskriminering – ålderism – i samhället. De framhöll också att det behöver finnas möjlighet att arbeta kvar efter uppnådd pensionsålder, dock med en flexibilitet i anställningen. Det är viktigt att lyfta fram äldres erfarenhet. Mentorerna med erfarenhet behövs på många arbetsplatser inom Stockholms stad.

4. Samhällsstöd och service

Temat samhällsstöd och service omfattar såväl skattefinansierad service tillhandahållen av offentliga myndigheter som service som erbjuds av privata aktörer och ideella organisationer. Exempel på skattefinansierad samhällsservice är socialtjänst, äldreomsorg,

hälso- och sjukvård, folktandvård, bibliotek, kultur-, idrotts- och fritidsanläggningar med mera.

WHO:s definition av vad som kännetecknar en äldrevänlig stad inom temat samhällsstöd och service, är att livsmiljön präglas av tydlig information om varierat utbud av:

- Lättillgänglig hälso- och sjukvård.
- Socialtjänst, bland annat omsorgstjänster.
- Övrigt stöd som tillgodoser specifika behov.

Samhällsstöd och service ska utformas utifrån de äldres behov vilket innebär att de äldre behöver ha ett reellt inflytande i att skapa dessa tjänster.

Socialstyrelsen genomförde en undersökning 2011 om behovet av hjälp och stöd bland äldre över 80 år utan äldreomsorg¹⁸. Resultatet visade att drygt 65 procent av dem ansåg sig behöva någon form av hjälp. Främst behövde de hjälp med vardagliga sysslor och sociala aktiviteter samt med service i och runt hemmet. Generellt behövde kvinnor mer hjälp med praktiska småtjänster medan männen behövde mer hjälp med omvårdnadstjänster. De äldre i undersökningen hade i liten utsträckning ansökt om äldreomsorg trots att de ansåg sig vara i behov av hjälp och stöd. Ett skäl till att de inte ansökt var att de inte visste hur man ansöker om äldreomsorg, eller var osäkra på om de kunde få äldreomsorg.

I den nationella kvalitetsplanen¹⁹ föreslås förenklad biståndshandläggning för personer som är 80 år eller äldre när det gäller service-tjänster såsom städning, tvätt och matinköp. Detta för att göra de aktuella insatserna mer lättillgängliga för de äldre. Utredningen föreslår att en ny bestämmelse införs i socialtjänstlagen som ger kommunerna lagstöd för förenklad biståndshandläggning i vissa situationer.

Vad säger de äldre?

Att få hjälp den dag man behöver det

Deltagarna förmedlade en osäkerhet kring om de verkligen kommer att få hjälp den dag de behöver det. Generellt upplevde de äldre deltagarna att det är svårt att veta om de kommer att få adekvat hjälp eftersom de inte riktigt vet vad man kan förvänta sig, till exempel vilken hjälp som finns. Den negativa bilden i media, nedskärningar och hur mycket sämre det beskrivs ha blivit, är något som oroar.

Det finns också en farhåga om att inte blir lyssnad på och om det blir en ”rättvis” biståndsbedömning. Uppfattningen är att de som kan tala för sig eller har någon som kan föra ens talan lyckas bättre på bekostnad av andra. Frågan om ”Framtidskontrakt”²⁰ var något som lyftes av de äldre och som det fanns ett stort intresse kring.

Att hitta information om olika alternativ av stöd och service
Vid workshopen med de äldre diskuterades ämnet lättillgänglig information om samhällsstöd och service. Deltagarna upplevde generellt att det är svårt att hitta information om vart man kan vända sig. De som har dator anser att det är svårt att hitta rätt information på stadens hemsida. Deltagarna upplevde att många äldre läser lokal-tidningen och att den därför skulle fungera bra som informationskälla.

Samhällsstöd och service i närområdet

Vid workshopen med de äldre förmedlade alla i gruppen att de har den samhällsservice de behöver i närområdet. De uppgav att det mesta de behöver finns i närområdet eller en kort resa bort. Närhet till matvaruaffär var något som värderades högt. Några tyckte att det skulle vara intressant att handla hem mat via internet om tjänsten var billigare.

Att fortsätta att ha hälsan i behåll

Att stärka det friska och förebygga ohälsa är viktiga strategier för att stödja ett hälsosamt åldrande. Hälsovinsterna är i stort sett desamma för äldre personer som för övriga med bland annat förbättrad syreupptagningsförmåga, ökad muskelstyrka, bättre rörelsemönster och balans.

Vid workshopen med de äldre ansåg samtliga deltagare att det var upp till dem själva att hålla hälsan igång. Gruppen ansåg att det finns ett fantastiskt aktivitetsutbud i Stockholm; Kulturevenemang, närhet till naturen, motionsanläggningar, simhallar med mera. Egenansvaret är mycket stort i att hålla hälsan i behåll och gruppen ansåg inte att detta var något som det offentliga behöver tillhandahålla.

Den psykiska hälsan lyftes också som ett viktigt område. Att finnas i ett sammanhang och att umgås med andra för att bryta isolering. För att fortsätta ha hälsan i behåll är det också viktigt att stärka den psykiska hälsan. Forskning visar att depression är den vanligaste formen av psykisk ohälsa hos äldre personer och förekommer dessutom i lika hög grad hos äldre som hos yngre²¹. För äldre personer

med risk för psykisk ohälsa finns det även forskning som visar att utbildning i och användning av internet kan minska ensamhet hos dessa personer²². Folkhälsomyndigheten kommer under början av 2018 att ta fram ett behovs- och målgruppsanpassat kunskapsstöd om hur välfärdsteknik kan främja psykisk hälsa och förebygga psykisk ohälsa hos äldre.

Stadens arbete

Vid workshopen med professionen uppgav en deltagare (utförare av hemtjänst) att de har ett socialt café i hemtjänstlokalen, som är öppen för alla, där äldre kan komma in och ta en kopp kaffe och ha trevligt. Här knyter många äldre sociala kontakter och hittar nya vänner. Deltagaren menade att detta är ett exempel på hur det är möjligt att på ett enkelt sätt skapa forum för möten utan särskild planering och aktiviteter – det händer saker ändå när människor möts.

Information om äldreomsorgen

I stadens kommunikationsprogram²³ fastställs att det ska vara lätt för den enskilde att ta del av information om stadens service för att känna till sina rättigheter. Staden ska kommunicera på mottagarens villkor utifrån målgrupps behov och förutsättningar. Alla ska känna sig inkluderade.

I stadens varumärkesmätning 2017 framgår att personer i åldersspannet 66 år och äldre i hög utsträckning (65 procent jämfört med medelvärdet på 59 procent) svarade att det är lätt att hitta relevant information om Stockholms stads verksamheter. Detta kan tyda på en ökad digital mognad samt att Stockholms stads webbplats är användarvänlig för de som är vana vid digitala verktyg.

Det finns en mängd information om äldreomsorgen på stadens hemsida. Dessutom finns en stadsgemensam broschyr som beskriver vad kommunen tillhandahåller. Staden har också tjänsten ”Äldre direkt” dit man kan ringa för att få muntlig information och svar på frågor. Det finns också möjlighet att få tala direkt med en biståndshandläggare. Stadsdelarna bedriver också uppsökande verksamhet. Dels genom de öppna träffpunkter som finns etablerade inom stadsdelarna men också genom att alla som fyller 80 år kontaktas av stadsdelens ”uppsökare” för muntlig eller skriftlig information.

Vid workshopen med professionen framkom att en stadsdelsförvaltning har en nyinrättad funktion; äldreкуратор som har i uppdrag att

lotsa och informera om vad för hjälp som finns att få. Äldreкураторn medverkar även i den uppsökande verksamheten. Det behövs ingen biståndsbedömning för att få tillgång till den här hjälpen.

Synen på äldreomsorg

Vid workshopen med de äldre diskuterades den allmänna attityden till äldreomsorgen, något som deltagarna tyckte behöver förbättras. Varför vill en del äldre inte ha hemtjänst? I stadens kommunikationsprogram framgår att ambitionen är att ge en rättvisande bild av staden i media. Detta genom aktiva och sakliga mediakontakter.

Vid workshopen med professionen framfördes att synen på arbetet inom vård och omsorg behöver förbättras för att såväl behålla som rekrytera personal. Deltagarna förmedlade att det behövs en förbättring av undersköterskeutbildningen som gör att yrket blir mer professionellt och attraktivt. Detta är också något som föreslås i den nationella kvalitetsplanen.

Delta i samhället på lika villkor

Användningen av digital teknik behöver utvecklas inom äldreomsorgen. Enkla och användarvänliga surfplattor, webbplatser som kan läsa upp skriven text, möjlighet att justera textstorlek eller vägledning genom chatrobotar är vardagstekniker som har stor potential att underlätta stöd och tillgång till information för äldre.

Inom äldreförvaltningen bedrivs projektet Stockholm Digital Care²⁴ som förväntas bidra till ett större utbud av välfärdsteknik specifikt utformad för äldre. Genom stadens samverkansprojekt unga IT-vårdare kan äldre också få hjälp och stöd med IT-relaterade frågor som exempelvis att söka information, ansöka om e-legitimation med mera samtidigt som IT-vårdarna som går SFI-utbildning får möjlighet att praktisera det svenska språket.

Resurser där de behövs – kompetensförsörjning

I takt med att allt fler äldre med omfattande omvårdnadsbehov vårdas i hemmet ökar också behovet av personal med kvalificerad kompetens. Samtidigt har äldreomsorgen stora svårigheter med rekrytering och särskilt av undersköterskor. Möjligheten att ha olika kompetenser beroende på arbetsuppgifter kan vara en lösning.

Ökad användning av digitala tjänster och produkter kan också frigöra personalresurser så att de kan riktas till de insatser där de verkligen behövs. Inom hemtjänsten kan vissa insatser utföras med hjälp

av teknik som till exempel bildtelefoni, informations- och meddelandehantering och sensorlarm. Med hjälp av tekniken kan den enskildes självständighet, integritet och trygghet värnas. Äldreförvaltningen driver projektet DigIT²⁵ för att stötta utvecklingen av digital kompetens hos omsorgspersonalen.

5. Utomhusmiljöer och byggnader

Temat utomhusmiljöer och byggnader avser såväl gator, parker och andra gemensamma miljöer som offentliga byggnader.

Äldre vistas mer i bostäder och i närmiljön än vad den övriga befolkningen generellt gör. Det är därför av särskild stor betydelse att dessa miljöer är trygga, välfungerande och anpassade efter äldres behov och önskemål. Många äldre uppskattar lummighet, grönska, lugn och att känna sig trygg – både hemma och i utomhusmiljön²⁶. Även faktorer som en trevlig, ren utemiljö och att ha tillgång till viloplatser som lämpligt placerade sittplatser är värdefulla²⁷. God belysning, ledstänger vid trappor och backar i området kan också skapa trygghet.²⁸

Brottsförebyggande rådet undersöker årligen brottslighet, otrygghet och oro för att bli utsatt för brott bland personer 16–79 år²⁹. Personer 75 år och äldre är den grupp som undviker att gå ut på grund av oro. Över 30 procent av äldre kvinnor över 64 år i flerfamiljshus går inte ut ensamma på grund av att de känner sig otrygga³⁰.

Av samtliga fallolyckor bland äldre i Sverige sker cirka en tredjedel utomhus³¹. I Stockholms län 2016 var det totalt 10 396 personer 65 år och äldre som behövde sjukhusvård efter ett fall³². Av dessa var 3684 män och 6712 kvinnor. De som skadas i fall utomhus är ofta under 80 år och vistas regelbundet utomhus³³. Nästan 75 procent av fallolyckorna utomhus beror på markunderlaget och de flesta fallolyckorna sker under vintermånaderna.

Miljön utomhus och i offentliga byggnader har stor betydelse för äldre personers rörlighet, oberoende och livskvalitet. Nedan listas

faktorer som enligt WHO antingen kan verka som möjliggörare eller hinder i äldres vardag:

- Tillgång till grönområden som är underhållna, trygga och tillgängliga.
- Utformning av gångvägar och trottoarer.
- Delade ytor med barn, cyklister, skateboardåkare med mera.
- Övergångsställen som har trafikljus och ger tillräckligt med tid att korsa gatan alternativt visuell nedräkning samt halkfritt underlag.
- Viloplatser i form av sittmöbler. De ska vara väl underhållna och lättillgängliga.
- Tillgänglighet genom ramper, hissar, rulltrappor och avsaknad av fysiska hinder. Affärer och service nära bostaden.
- En säker omgivning där den äldre känner sig trygg.
- Allmänna toaletter som är rena, bekvämt placerade och funktionshinderanpassade.

Vad säger de äldre?

Stockholms stads varumärkesmätning 2017 fångar bland annat upp frågor inom områden som kan knytas till utomhusmiljöer och byggnader i gruppen 66 år och äldre:

- 87 procent ställde sig positiva till påståendet att Stockholm är en trivsamt stad att leva och bo i.
- 47 procent ställde sig positiva till påståendet att Stockholm är en framkomlig stad. 33 procent höll inte med helt.
- 54 procent var positivt inställda till påståendet att Stockholm är en tillgänglig stad för personer med särskilda behov. 23 procent höll inte med helt.
- 81 procent höll med om påståendet att Stockholm är en idealisk stad att bo i. Intressant att notera är en jämförelse med samtliga svar från personer 18 år till 66 år och äldre så var motsvarande siffra 69 procent.
- På påståendet att Stockholms stad anpassar verksamheten efter stockholmarnas behov så instämde 40 procent medan 42 procent inte höll med.
- 17 procent var positiva till påståendet att man har möjlighet att påverka stadens utveckling. 71 procent hade en mer negativ inställning till påståendet.

Som ett led i Stockholms stads arbete med att uppdatera Översiktsplanen från 2010 genomförde Stadsbyggnadskontoret torgdialoger

under år 2016 där följande synpunkter kom fram som berör utomhusmiljöer och byggnader i gruppen 66 år och äldre:

- Grönområden, såsom koloniområden, parker och skog, är viktiga att bevara.
- Utegyms som passar äldre personer.
- Bättre städning och tömning av papperskorgar på allmänna platser.
- Mer trygghet, fler poliser, bättre belysning, fler levande miljöer.
- Ökad framkomlighet för alla med och utan hjälpmedel.
- Närhet till vatten och strandpromenader.

Workshop med äldre invånare

Vid workshopen med de äldre gavs möjlighet att tycka till om fyra olika påståenden kring temat "Utomhusmiljöer och byggnader". Svaren presenteras nedan.

Det är lätt att ta sig fram i mitt närområde

Majoriteten svarar "ja" med följande synpunkter: Nybyggda områden är oftast bra planerade. Hindrande faktorer är kullerstengator, höga trottoarkanter och dålig framkomlighet på gångvägar, särskilt om man använder rollator eller rullstol. Den ökade cykeltrafiken medför att det blir trångt med delad yta och även en fara. Snöröjning är också en faktor som påverkar hur man kan ta sig fram.

Det finns tillräckligt med sittplatser i utemiljön som är väl underhållna och tillgängliga

Majoriteten svarar "nej" med synpunkter som att fler sittplatser behövs i anslutning till busshållplatser samt mellan hållplatserna för att kunna vila på väg till eller från bussen. God belysning vid sittplatser, särskilt vid busshållplatser. Dålig belysning medför rädsla att gå ut. Nya Stockholm City är en plats där det saknas tillräckligt med sittplatser och anges som ett negativt exempel. Underhåll av allmänna sittmöbler är viktigt samt att det finns grönska i närheten. Goda exempel som anges är ned- och uppgången till Bagarmossens tunnelbana med sittplatser och grönska. Tessins park som har stolar vilket anses bättre än bänkar som ett sätt att förhindra gängsamlingar.

Det finns tillfredsställande med allmänna toaletter

Majoriteten svarar ”nej” med synpunkter som att det behövs fler toaletter som underhålls bättre. Hindrande faktorer är när det kostar pengar att besöka dem. Förslag gavs på ett förköpt klippkort samt att ta fram en karta där de allmänna toaletterna är markerade. För personer som äter vätskedrivande läkemedel är det extra viktigt att veta var det finns toaletter då det påverkar rörligheten och självständigheten. Förslag gavs på japanska toaletter, det vill säga toaletter som automatiskt rengör och torkar. De äldre önskar vara med i planeringen av allmänna toaletter.

Byggnader med offentlig verksamhet och kommersiell service har entréer och lokaler som är tillgängliga

Drygt hälften svarar ”ja” men anger utvecklingsområden som självöppnande entrédörrar, bredare portar och installation av hiss. Rulltrappor är ofta trasiga och en del hissar har otydliga markeringar. Ibland hänvisas rullstolsburna till en annan entré som innebär en omväg. Det framhålls ändå att Stockholm är bra jämfört med många andra storstäder.

Annat som framkom vid workshopen var:

- Utomhusmiljöer och byggnader behöver utvecklas.
- Lokaler behövs för ideella organisationer.
- I kommentarerna nämns önskemål om möteslokal i anslutning till bostaden, lämpliga utegym för äldre där Skarpnäcks sportfält nämns som ett bra exempel.
- Annat som beskrivs är bilfria gator och bänkar att vila på, parker och omgivande miljöer är viktiga, snöröjning ur ett äldreperspektiv, tillgänglighet till byggnader för rullstolsburna, otrygghet utomhus, avsaknad av hiss i vissa byggnader.

De flesta av deltagarna tyckte inte att det tas hänsyn till äldreperspektivet vid samhällsplaneringen. Ett gott exempel som lyftes fram var dock Enskede-Årsta-Vantör stadsdelsförvaltning där äldre i samband med planeringen av Slakthusområdet fått framföra synpunkter ur ett äldreperspektiv.

Stadens arbete

Stockholm ska vara en tillgänglig stad. Alla oavsett funktionsförmåga ska ha rätt till full delaktighet, kunna leva likvärdiga liv och ta del av stadens utbud. Byggnader och offentlig miljö ska vara tillgängliga så att alla kan delta på lika villkor. I stadens Översiktsplan

är ambitionen att Stockholm ska vara en socialt sammanhållen och levande stad för alla, *oavsett ålder*. Trygghet, trivsel och tillgänglighet är centralt i planeringen³⁴.

I workshopen med professionen framkom följande arbete som idag görs och som har beröringspunkter med utemiljöer och byggnader:

- Informationsträffar, lunchträffar.
- Förebyggande insatser.
- Samarbete med heminstruktörer.
- Älvsjö har trygghetsvandringar och tillgänglighetsvandringar. De testar miljön och ser vad som behöver utvecklas.
- I Farsta flyttar man en del aktiviteter från centrum till de som bor längre bort.

6. Transport och mobilitet

Enligt WHO:s guide för utvecklingen av äldrevänliga städer är möjligheten att ta sig fram samt tillgängliga och prisvärda allmänna kommunikationsmedel en förutsättning för äldre invånare att kunna delta fullt ut i samhället. Att kunna förflytta sig i staden avgör möjligheten till ett socialt och aktivt liv och även vilken tillgång till service individen kan ta del av, exempelvis sjukvård, affärer med mera, men även kulturevenemang och att träffa vänner och släkt. Ett annat exempel på en äldrevänlig anpassning är trafikljus som räknar ner och/eller lyser längre för den äldre vid övergångsställen.

Mobilitet

Att äldre är en heterogen grupp behöver tas i beaktning vid planeringen för transport och utformandet av gatumiljöer samt information om olika mobilitetslösningar. Alla äldre behöver ha möjlighet att ta sig till olika platser, ha råd att åka kollektivtrafik och kunna ta del av information. Informationen behöver dessutom finnas tillgänglig på olika språk och tillhandahållas såväl muntligt, skriftligt och digitalt. Hur äldre har möjlighet att använda sig av samhällets infrastruktur påverkar deras livssituation och livskvalitet. Även aspekter som självständighet är viktigt, att kunna vara fysiskt aktiv, fatta egna beslut och att kunna delta i exempelvis sociala aktiviteter

inverkar på upplevelsen av hälsa. Ökat beroende av stöd och minskad delaktighet kan leda till nedsatt hälsa.³⁵

Olika typer av anpassningar av allmänna kommunikationer och gatumiljö skapar förutsättningar och trygghet för den äldre ur olika aspekter. Några exempel på sådana satsningar för äldre är:

- *Närtrafik* i form av linjetrafik och beställningstrafik speciellt anpassad för äldre eller de som har svårt att röra sig. Beställningstrafik innebär att bussen kan komma ända fram till porten, där det är möjligt. Ett alternativ till traditionell färdtjänst i vissa delar av Stockholm.
- *SL:s kostnadsfria ledsagning*; en service för resenärer som behöver extra hjälp att orientera sig i kollektivtrafiken i Stockholm.
- *SL:s seniorturer* där man ger praktiska råd om hur äldre exempelvis ska undvika att ramla i bussen.
- I Göteborg finns det även en *flexlinje* tillgänglig för alla. Flexlinjens bussar kör inom ett bestämt område och för att komma nära har den många mötesplatser. Den beställs via en central beställningscentral och bussen stannar bara där någon bokat på- eller avstigning. Gemensamt för alla flexlinjebussar är att de har låggolv och minst en rullstolsplats.³⁶

Informationsteknik

När man inte längre behöver ta sig till ett arbete förändras transportmönster och eventuellt också val och behov av transportmedel. En viktig del av det moderna samhällets infrastruktur är informationstekniken och de relativt snabba förändringar den för med sig. Minskad möjlighet att ta sig till såväl familj och vänner som till service-tjänster och myndigheter ställer allt större krav på tillgång till olika IT-tjänster. Äldre är en grupp som har pekats ut som särskilt sårbar i sammanhanget då särskilt de äldsta i mindre utsträckning än andra åldersgrupper använder sig av internet och olika sociala medier. Av de äldsta över 75 år uppger 81 procent att de inte känner sig delaktiga i informationssamhället och att förändringarna har gått för långt.³⁷

Bilkörning

Fler äldre har körkort och kör bil allt högre upp i åldrarna, något som anses påverka äldres livskvalité positivt. För de som tidigare kört bil förblir bilen ett viktigt transportmedel, till exempel när man handlar, reser till sommarstugan eller tar hand om barnbarn. Det

finns studier som visar på försämrad livskvalité bland äldre som slutat köra bil och att friska äldre bör fortsätta köra för att upprätthålla sitt oberoende och undvika isolering. En fokusgruppstudie i andra svenska kommuner visar att kvinnor tenderar ha tillgång till privat bil i lägre omfattning samtidigt som de vill resa i större omfattning än män. Detta kan innebära att kvinnor är mer beroende än män av andra transportalternativ.³⁸ Även tillgång till parkeringsplatser som är nära, trygga och tillgängliga är aktuella frågor.

Vad säger de äldre?

Vid workshopen med äldre framkom synpunkter under temat transport och mobilitet om att det måste finnas förutsättningar för alla i det digitaliserade samhället. De äldre menade att det ofta saknas information vid förändringar i kollektivtrafiken för de som inte använder internet.

Nästan alla ansåg att kollektivtrafiken är väl utbyggd gällande resmål till viktiga samhällsfunktioner. Hälften av de äldre tyckte att biljettsystemet är lättillgängligt och lättförståeligt. Andra ansåg att det idag inte är tillgängligt och tydligt eftersom det inte går att köpa biljett på bussen. Många äldre uttryckte en önskan om att ha gratis kollektivtrafik för pensionärer.

Andra synpunkter som framfördes var att:

- Bilfria gator är nog bra men för äldre är det viktigt med bra bussförbindelser och bänkar att vila på.
- Information om att förarna måste sänka bussarna när de stannar.
- Cyklisterna i Stockholm behöver visa större hänsyn.
- Inför nolltaxa i kollektivtrafiken.
- Antalet färdtjänstresor räcker inte om man är aktiv pensionär.

Stadsbyggnadskontoret genomförde 2016 torgdialoger med äldre om stadens nya Översiktsplan. Där framkom det bland annat att:

- Bättre planering av infrastrukturen innan man bygger nya områden efterfrågas.
- När befolkningen i Stockholm ökar måste man bygga ut infrastrukturen i takt med den, även kopplat till äldre – det är svårt att färdas i kollektivtrafiken när det ont om sittplatser.
- Man behöver bli bättre på att utveckla båttrafiken längs vattenet.

- När allt fler äldre får en demenssjukdom behöver en anpassning av kollektivtrafiken genomföras.

I Stockholms stads varumärkesmätning 2017 framkom att:

- 74 procent av de 66+ som tillfrågades var positiva till de stora infrastrukturprojekten exempelvis Citybanan och Slussen.

Stadens arbete

Många, om än inte alla, av frågorna inom detta tema ligger utanför stadens mandat. Kollektivtrafiken drivs av Stockholms läns landsting. Stadsdelsnämnderna är dock remissinstanser för SL:s kollektivtrafikplan.

Ett exempel på hur invånarnas synpunkter och önskemål om transport- och mobilitetsfrågor kan samordnas är Stockholms stads projekt Samverkan Östberga där boende i området Östberga har tagit fram en skrivelse med förslag på förbättrad kollektivtrafik. De har genomfört namninsamling och sedan överlämnat förslaget till landstinget.

Vid nyproduktion arbetar staden med gestaltnings- och funktionsprogram för att få väl förankrade och tydliga styrdokument inför fortsatta projekteringar av områden. I den ingår en plan för hur området ska försörjas med vägar, parkeringsplatser och kollektivtrafik.

På Stockholm stads hemsida finns det aktuell trafikinformation, information om särskilda trafikregler i vissa områden och trafiksäkerhet.

Trygghetsvandringar och tillgänglighetsvandringar görs i stadsdelar i syfte att få reda på hur invånarna upplever sin närmiljö. Samverkanspartners från bland annat SL medverkar.

Staden kan använda de sociala träffpunkterna för att informera om olika aktiviteter som exempelvis trafikkontoret inom Stockholms läns landsting genomför. Seniorturer i tunnelbanan eller buss och ledsagarservicen är exempel på aktiviteter som är okända för många. Stockholms stad skulle även via hemsidan och vid olika former av möten med äldre kunna medverka till att distribuera olika former av informationsmaterial. Exempelvis ”Alla har sitt sätt att resa”.³⁹

Nästa steg

De hittills genomförda dialogerna med äldre och professionen visar på de många utmaningar som finns kopplade till människans åldrande. Ett äldreperspektiv – och i synnerhet de äldres egna perspektiv – saknas ofta i samhället. Det behövs en ökad medvetenhet och förändrade arbetssätt för att integrera äldreperspektivet i stadens arbete. Modeller för lokala medborgardialoger där äldre invånares medverkan säkerställs, behöver utarbetas. Samverkan mellan olika nämnder, bolagsstyrelser och andra samhällsaktörer behöver också fördjupas.

Tidplan

Tidplanen för godkännandet av detta dokumentets innehåll har följande hållpunkter:

- Dokumentet är planerat att antas i äldrenämnden i november 2017.
- Efter att ärendet beslutats i äldrenämnden planeras det att överlämnas till kommunstyrelsen för vidare beslut i Kommunfullmäktige våren 2018.

Dessutom ska en kompletterande ansökan om medlemskap i WHO Global Network on Age-Friendly Cities and Communities (GNAFCC) genomföras:

- I enlighet med Kommunstyrelsens beslut 20 september 2017 ska staden komplettera sitt medlemskap i the European Covenant on Demographic Change till att även omfatta WHO Global Network on Age-Friendly Cities and Communities (GNAFCC).
- Kompletterande ansökan beräknas kunna ske tidigast i november då WHO:s hemsida är under rekonstruktion.
- Det kompletterande medlemskapet påverkar inte stadens åtagande men däremot tillgången till kontaktnät. Stockholms stads Äldreombudsman ska, liksom med the European Covenant on Demographic Change, förvalta även detta medlemskap.

Nästa avsnitt beskriver hur ett fortsatt arbete för en äldrevänlig stad kan bedrivas och anger kända viktiga aktörer för det fortsatta arbetet.

WHO:s modell

WHO:s arbetssätt för en äldrevänlig stad följer en cykel enligt följande steg. Denna cykel följde ursprungligen en femårig period men det finns en viss flexibilitet för att anpassa utifrån städernas egna processer och förutsättningar:

1. Planering
 - a. Utveckla forum och ansatser som säkerställer att äldre invånare involveras i utvecklingsarbetet.
 - b. Genomföra en bedömning av stadens äldrevänlighet – nollbasmätning.
 - c. Ta fram en handlingsplan (nedan kallat ”program”) som utgår från nollbasmätningen.
 - d. Ta fram indikatorer som visar vilka framsteg staden gör i arbetet med programmet.
2. Implementering

När programmet är framtaget ska detta sändas in och godkännas av WHO. Därefter ska programmet verkställas under en fastställd period.
3. Uppföljning av indikatorer

När den första implementeringsperioden är slutförd ska staden ta fram en lägesrapport till WHO där framsteg i förhållande till indikatorerna beskrivs.
4. Kontinuerlig förbättring

Förutsatt att utvärderingen av programmet visar på framsteg går staden in i en ny fas med kontinuerliga förbättringar.

Arbetet behöver ledas och samordnas av en part. Det är en fördel om den som samordnar uppdraget har kunskap om målgruppen och är väl insatt i befintliga kanaler och forum för samverkan med såväl den äldre målgruppen som med andra berörda aktörer. I budget för 2018 anges att äldrenämnden ska, utifrån dialog med äldre och berörda yrkesaktörer ta fram en plan för en äldrevänlig stad. Stadens formella medlemskap i the European Covenant on Demographic Change förvaltas av stadens äldreombudsman.

Arbetets förhållningssätt är samverkan och det är viktigt att det ges utrymme för anpassning utifrån stadsdelarnas förutsättningar och kvaliteter, utifrån nollbasmätningen. Analysarbetet av nollbasmätningen samt framtagandet av ett program behöver därför ske i samråd med berörda nämnder och styrelser.

Kända viktiga aktörer för det fortsatta arbetet

För att tillgodose behovet hos stadens äldre invånare krävs en samverkan mellan flera olika aktörer, såväl inom som utanför staden. Aktörer utanför staden kan omfatta såväl företrädare för akademien och relevanta myndigheter som intresse-, anhörig- och brukarorganisationer. Medlemskapet i the European Covenant on Demographic Change syftar också till att sprida kunskap och goda exempel inom området samt att främja samverkan mellan olika städer.

Kända viktiga aktörer inom staden – utöver samtliga stadsdelsnämnder – för det fortsatta arbetet, är:

- AB Stokab
- Arbetsmarknadsnämnden
- Avdelningen för välfärdsstyrning, Stadsledningskontoret
- Centrala samverkansgruppen i staden (CESAM)
- Exploateringskontoret
- Fackliga organisationer genom äldreförvaltningens Förvaltningsgrupp
- Fastighetskontoret
- Idrottsnämnden
- Kansliet för mänskliga rättigheter, Stadsledningskontoret
- Kommunala bostadsbolag
- Kommunstyrelsens pensionärsråd (KPR)
- Kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågor (FH-rådet)
- Kulturnämnden
- Kyrkogårdsnämnden
- Micasa Fastigheter i Stockholm AB
- Miljönämnden
- Personalstrategiska avdelningen (PAS)
- S:t Markutveckling
- SISAB skolfastigheter
- Skönhetsrådet
- Socialnämnden
- St Erik Kommunikation AB
- Stadens kommission för social hållbarhet
- Stadsarkivet
- Stadsbyggnadskontoret
- Stadsutvecklingsavdelningen, Stadsledningskontoret
- Stockholm Business Region (SBR)
- Stockholm Globe Arena fastigheter
- Stockholms stads Bostadsförmedling AB
- Stockholms stads parkering
- Stockholms stadshus AB
- Trafikkontoret
- Utbildningsnämnden
- Valnämnden
- Överförmyndarnämnden

Nedan beskrivs kommande steg i det fortsatta planerings- och uppstartsarbetet.

a. Involvering av äldre invånare

En av grundpelarna i arbetet med äldrevänlig stad är att involvera de äldre genom hela fasen. En aktiv involvering av äldre invånare ligger väl i linje med inriktningsmålet om ett demokratiskt hållbart Stockholm. Medborgardialoger kan, om de utformas på rätt sätt, bidra till att stärka de grupper vars röster vanligtvis inte hörs.

Workshoparna har utgjort ett förberedelsearbete där en dialog förts med äldre invånare och med berörda professioner för att bland annat se hur en bred involvering av äldre invånare bäst kan genomföras. Vid workshoparna framkom det att både de äldre och professionen anser att informationsspridning är en utmaning då en stor del av samhällsinformation sprids via digitala kanaler. Det finns en stor andel äldre som saknar förutsättningar att ta del av digital information: Alla har inte tillgång till dator eller mobiltelefon eller tillräcklig kunskap att använda dem. En studie om pensionärernas internetanvändning visar att över 80 procent av personer över 75 år inte känner sig delaktiga i informationssamhället⁴⁰. Enligt samma studie hade äldre kvinnor med låg utbildning minst tillgång till internet.

Vid workshopen framkom det att en del äldre upplever att deras synpunkter och åsikter inte ses som viktiga och att det är svårt att påverka beslutsfattande. De anser att det saknas naturliga sammanhang där alla äldre kan göra sin röst hörd. Samma trend framkom i varumärkesmätningen som Stockholms stad gjorde om stockholmarnas inställning till staden och dess verksamheter: Många äldre vill vara delaktiga i utvecklingen av Stockholm men känner inte att de har möjlighet att påverka⁴¹. Stadens nämnder samverkar med många interna och externa parter och gruppen äldre är officiellt representerad genom Kommunstyrelsens pensionärsråd (KPR) samt i stadsdelarna genom de lokala pensionärsråden. Några äldre betonar dock att de skulle vilja ha fler direkta kanaler där alla, även de äldre som inte tillhör någon pensionärsorganisation, kan lämna sina synpunkter och bli lyssnade på. Vidare anses att det är viktigt att få veta vad som händer med åsikterna som framförts.

Hur når vi de äldre?

Vid workshopen med de äldre fick deltagarna bland annat svara på en skriftlig enkät om hur inbjudningar vid ett fortsatt arbete bör spridas. Deltagarnas svar redovisas i tabellen nedan:

Hur tycker du att inbjudningar bör spridas?

Forum	Antal	%
Pensionärsorganisationer/intresseorganisationer	24	64,9
Träffpunkter och mötesplatser i Stockholms stad	17	45,9
Personliga inbjudningar med posten	17	45,9
Lokaltidning	16	43,2
Särskild hemsida på internet	11	29,7
Annat:	9	24,3
Bibliotek	7	18,9
Äldreomsorgspersonal (till exempel hemtjänst och på äldreboenden)	5	13,5
Radio	3	8,1

De varierande svaren kan tolkas som att vi behöver använda flera olika vägar. Interesseanmälningar till årets workshop kom in via såväl internet, vanlig post samt telefon. Även om merparten kan och vill anmäla sig via internet, är det viktigt att även fortsatt tillhandahålla andra alternativ.

Former för involvering av äldre

Återkopplingen från deltagarna har varit positiv och det var ett stort intresse inför workshopen att anmäla sig. Vid workshopen fick deltagarna också svara på hur de önskar bli involverade i ett fortsatt arbete. Deltagarnas svar redovisas i tabellen nedan:

Om det blir en fortsättning på detta arbete, hur skulle du vilja bli involverad i detta?

Svarsalternativ	Antal	%
Konferens som idag	23	62,2
Träffpunkter och mötesplatser i Stockholms stad	13	35,1
Annat:	11	29,7
Att jag själv genom att filma min omgivning visar vad som behöver förändras för att staden ska bli äldrevänlig	6	16,2
Bibliotek	4	10,8
Jag vill inte bli involverad framöver	2	5,4
Torg	2	5,4
Vårdcentraler	1	2,7

Från några stadsdelar (Rinkeby-Kista, Skärholmen och Spånga-Tensta) var det svårare att locka deltagare till workshopen, trots särskilda ansträngningar. Oavsett modell för involvering behöver for-

men ha ett tillgänglighetsperspektiv för att erbjuda alla äldre Stockholmare möjlighet att medverka. Det är viktigt att möjliggöra för personer med funktionsnedsättning att delta. Det är också viktigt att ta hänsyn till de fem nationella minoriteterna (sverigefinnar, samer, romer, tornedalingar och judar).

Andra städer, till exempel Uppsala, som involverat äldre genom medborgardialoger har hanterat språkskillnader och säkerställt involvering av personer med andra språk än svenska genom att ha separata sittningar. En kanal som staden skulle kunna använda sig av är organisationer slutna till Överenskommelsen mellan Stockholms stad och den idéburna sektorn.

Ett sätt att ytterligare involvera äldre, samtidigt som deras resurser tas tillvara, vore att anlita äldre till olika funktioner vid framtida medborgardialoger.

b. Nollbasmätning

Precis som i den Nationella kvalitetsplanen ska det här arbetet i ett första steg kartlägga ingångsvärden – vad är det som ska höjas i förhållande till vad? Det behövs en ”nollbasmätning”, vilket görs genom involvering av de äldre. WHO:s guide tillhandahåller checklistor för vad som utgör en äldrevänlig stad inom respektive tema, där relevanta delar för den lokala kontexten bör användas. Därutöver bör ytterligare relevant data användas som kompletterande underlag.

Det är också viktigt att vid det fortsatta arbetet med äldrevänlig stad väga in befintligt relevant material, såsom stadens årliga trygghetsmätning.

c. Framtagande av program

Då äldre är en heterogen grupp och deras förutsättningar och behov även varierar mellan de olika stadsdelarna behöver åtgärderna vara anpassade utifrån de olika förutsättningarna. Insatserna behöver i större utsträckning vara riktade till grupper som enligt statistik och forskning är mindre delaktiga och inkluderade i samhället, till exempel äldre i utsatta stadsdelar, äldre med ohälsa, kvinnor och utrikesfödda⁴².

Hur förslagen från invånarna ska bearbetas, prioriteras och tas tillvara är något som noggrant måste planeras i denna fas.

Några exempel på arbetssätt och metoder i andra sammanhang:

- Arbetet med de lokala utvecklingsplanerna (LUP), där stadsdelsnämnder själva har fått prioritera vad de vill utveckla.
- *Medborgarbudget*, som bland annat testats i Farsta stadsdelsförvaltning.
- ”Göteborgsförslaget” i Göteborg Stad där medborgarförslag presenteras på kommunens hemsida och förslag som får 200 röster på goteborg.se innebär att förslaget tas upp av berörda politiker.

Involvering av yrkesaktörer

Arbetet med en äldrevänlig stad kräver en bred förankring även bland chefer och medarbetare. Enbart stadens äldreomsorgssamhater består av runt 4 900 medarbetare. Arbetet kräver dessutom samverkan mellan yrkesaktörer inom många andra områden eftersom äldrevänlig stad handlar om mycket mer än äldreomsorg.

Därför blir det viktigt med strategisk kommunikation, som bidrar till att arbetet med äldrevänlig stad är tillgängligt, synligt och väl förankrat i staden.

Kommunikationen ska bidra till att berörda medarbetare:

- *Känner till* arbetet med äldrevänlig stad.
- *Förstår* den egna rollen i att göra staden mer äldrevänlig.
- *Aktivt arbetar* med de åtgärder som kommer fram i arbetet med äldrevänlig stad.

En transparent process med stor delaktighet ger bäst resultat eftersom delaktighet skapar förutsättningar för förståelse och engagemang.

d. Indikatorer för uppföljning

Indikatorer för uppföljning av programmet ska utarbetas. Efter genomfört program ska resultaten utvärderas och ovanstående cykel upprepas. Hur arbetet följs upp och valet av relevanta indikatorer bestäms utifrån programmets innehåll. Som stöd för detta arbete har WHO utarbetat en guide.⁴³

Referenser

¹ Statistik om Stockholm (2016)

² Ett mått på antalet utbetalade ersättningsdagar från Försäkringskassan, per person och år (för personer mellan 16-64)

³ Skillnadernas Stockholm (2015)

⁴ "Global Age-friendly Cities: A Guide", World Health Organization (2007)

⁵ Urban Jarnlert, Folkhälsovetenskapligt lexikon (2000)

⁶ "Vem är den äldre? Äldrebilder i ett åldrande Sverige", underlagsrapport till "Läs mig! Nationell kvalitetsplan för vård och omsorg om äldre personer" (SOU 2017:21)

⁷ "Dialog kring kultur och värderingar – invånare", Sveriges kommuner och landsting (2012)

⁸ "Läs mig! Nationell kvalitetsplan för vård och omsorg om äldre personer" (SOU 2017:21)

⁹ Skillnadernas Stockholm

¹⁰ Folkhälsomyndigheten, "Folkhälsan i Sverige - Årsrapport 2014"

¹¹ "Skillnadernas Stockholm", Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm (2015)

¹² "Vem är den äldre? Äldrebilder i ett åldrande Sverige", underlagsrapport till "Läs mig! Nationell kvalitetsplan för vård och omsorg om äldre personer" (SOU 2017:21)

¹³ "Vem är den äldre? Äldrebilder i ett åldrande Sverige", underlagsrapport till "Läs mig! Nationell kvalitetsplan för vård och omsorg om äldre personer" (SOU 2017:21)

¹⁴ Ålderism handlar om ålder som grund för fördomar och diskriminering, med betoning på situationen för äldre, Ålderism av Lars Andersson
ISBN:9789144052038

¹⁵ "Vem är den äldre? Äldrebilder i ett åldrande Sverige", underlagsrapport till "Läs mig! Nationell kvalitetsplan för vård och omsorg om äldre personer" (SOU 2017:21)

¹⁶ www.best-agers-lighthouses.eu/

¹⁷ http://www.best-agers-project.eu/Portals/18/Containers/BestAgers/Flyers/Aeldre%20i%20arbetslivet_SV.pdf

¹⁸ "Behovsbarometern- äldre. En undersökning om behovet av hjälp och stöd bland äldre utan äldreomsorg", Socialstyrelsen (2011)

-
- ¹⁹ ”Vem är den äldre? Äldrebilder i ett åldrande Sverige”, underlagsrapport till ”Läs mig! Nationell kvalitetsplan för vård och omsorg om äldre personer” (SOU 2017:21)
- ²⁰ ”Framtidsfullmakter – en ny form av ställföreträdarskap för vuxna” (SOU 2016/17:30)
- ²¹ ”Äldres behov av psykiatrisk vård och stöd”, Socialstyrelsen (2012)
- ²² Morris ME, Adair B, Ozanne E, Kurowski W, Miller KJ, Pearce AJ, et al. Smart technologies to enhance social connectedness in older people who live at home. *Australas J Ageing* 2014;33:142-52.
- ²³ Kommunikationsprogram för Stockholms stad 2017-2022, Dnr 179-2103/2016
- ²⁴ Samverkansprojekt där Stockholms stad är projektägare
- ²⁵ DigIT är ett samverkansprojekt kring digital kompetensutveckling för medarbetare inom äldreomsorg och funktionshinderomsorg inklusive socialpsykiatri
- ²⁶ ”Det är aldrig för sent! Förbättra äldres hälsa med möten, mat och aktivitet” [Elektronisk resurs]. Östersund: Nilsson, E., Nilsson, S., Räftegård-Färggren, T., Åkeson, N., Statens folkhälsoinstitut (2009)
- ²⁷ ”Global Age-friendly Cities: A Guide”, World Health Organization (2007)
- ²⁸ ”Den sociala dimensionen och närmiljön i boendet – underlag till en diskussion om ett boendepolitiskt program för PRO”, PRO Pensionärernas Riksorganisation (2013)
- ²⁹ ”Vem är den äldre? Äldrebilder i ett åldrande Sverige”, underlagsrapport till ”Läs mig! Nationell kvalitetsplan för vård och omsorg om äldre personer” (SOU 2017:21)
- ³⁰ ”Den sociala dimensionen och närmiljön i boendet – underlag till en diskussion om ett boendepolitiskt program för PRO”, PRO Pensionärernas Riksorganisation (2013)
- ³¹ ”Fallskador bland äldre – en sammanfattning av en kunskapsöversikt om fallskador”, Sveriges kommuner och landsting (2009)
- ³² ”Fallskador och dödsfall orsakade av fallolyckor för personer 65 år och äldre samt för samtliga åldrar”, Socialstyrelsen (2017)
- ³³ ”Fallskador bland äldre – en sammanfattning av en kunskapsöversikt om fallskador”, Sveriges kommuner och landsting (2009)
- ³⁴ ”Promenadstaden, Översiktsplan för Stockholm”, Stockholms stad (2010)
- ³⁵ ”Vem är den äldre? Äldrebilder i ett åldrande Sverige”, underlagsrapport till ”Läs mig! Nationell kvalitetsplan för vård och omsorg om äldre personer” (SOU 2017:21)
- ³⁶ <http://goteborg.se/wps/portal/start/buss-sparvagn-tag/fria-resor>
- ³⁷ ”Vem är den äldre? Äldrebilder i ett åldrande Sverige”, underlagsrapport till ”Läs mig! Nationell kvalitetsplan för vård och omsorg om äldre personer” (SOU 2017:21)

³⁸ ”Bilens roll som kompensatoriskt hjälpmedel för äldre – En longitudinell studie om ”active ageing”, mobilitet och delaktighet i välfärdssamhället”, Wrestrand A., Svensson H., Fristedt S., Falkmer T., Avd. för Rehabiliteringsmedicin, IKE, Hälsouniversitetet i Linköping (2009)

³⁹ <http://www.sll.se/Global/Verksamhet/Kollektivtrafik/Kollektivtrafik%20f%C3%B6r%20alla/Broschyr-tillganglighet-2015.pdf>

⁴⁰ ”Vem är den äldre? Äldrebilder i ett åldrande Sverige”, underlagsrapport till ”Läs mig! Nationell kvalitetsplan för vård och omsorg om äldre personer” (SOU 2017:21)

⁴¹ Varumärkesmätning, Stockholms stad (2017)

⁴² ”Skillnadernas Stockholm”, Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm (2015)

⁴³ ”Measuring the age-friendliness of cities: A guide to using core indicators”, World Health Organisation (2015)